

It-Twaqqif tal-Parroċċa ta' San Ĝiljan 125 Sena Jlu

Niki Papagiorcopulo

B.A. (Hons.)

Din is-sensiela ta' artikli fuq il-ġrajj ta' din il-Knisja ta' San Ĝiljan, li dehret f'sebgħa minn tmien edizzjonijiet ta' din il-pubblikazzjoni, qed twassalna propju din is-sena għas-sena 1891, sena partikulari fil-ġrajj ta' din il-Knisja ta' San Ĝiljan. F'din is-sena l-Ġiljaniżi għamlu talba sabiex il-Knisja ta' San Ĝiljan titwaqqaf f'parroċċa, u tiġi mifruða mill-Kolleġġjata ta' Sant'Elena ta' Birkirkara. Ma kinitx l-ewwel talba li saret mill-poplu biex San Ĝiljan isir parroċċa. Madankollu kienet din it-talba partikolari, petizzjoni ffurmata minn 166 raġel, li wasslet għat-twaqqif tal-parroċċa l-ġidida.

Providenzjalment wasalna f'dan il-punt ta' din il-ġrajj ta' din is-sena fejn qed infakkru l-125 anniversarju ta' dan il-mument tant sinifikattiv fil-ġrajj ta' din il-kommunità Ĝiljaniża. Iżda qabel ma nkomplu nirrakkontaw din il-ġrajj, infakkru ftit fejn konna wasalha. Fl-ahħar artiklu minn din is-sensiela,¹ tajna ħarsa dettaljata lejn il-ħidma mirresidenti Ĝiljaniżi u villegġjanti sabiex il-Knisja ta' San Ĝiljan tingħata l-awtonomija li kien jixirqilha. Rajna kif waqt iż-żjara pastorali li l-Isqof Publju Maria Sant kien qed jagħmel fil-Parroċċa ta' Birkirkara fl-1849, tnax-il resident immexxija minn Ercole Mamo dei Marchesi Mompalao, f'isimhom u f'isem il-poplu kitbu lill-Isqof Sant jgħidulu li f'San Ĝiljan ma kellhomx aċċess għas-sagamenti.

Huma lmentaw mill-bogħod li kellhom minn Birkirkara, mill-propaganda li kienu qed jagħmlu l-Protestanti u l-Metodisti li kellhom dar għal-laqqħat fil-post u talbu għalhekk li jkun hemm qassis residenti fil-post. Talbhuk ukoll sabiex il-knisja ssir sagħementali filwaqt li tibqa' taħt il-Parroċċa ta' Birkirkara. L-Isqof sema' t-talba tagħħom u waqqaf il-Knisja ta' San Ĝiljan f'Viċi-Parroċċa.² Rajna wkoll kif l-Isqof Sant għażeł lis-saċerdot żagħżugħ Dun Ĝużepp Xerri għall-ħidma pastorali f'San Ĝiljan, fejn kelli jiġi afdat bil-kura tal-erwieħ. Tajna ħarsa lejn il-ħidma sfiqa li daħħal għaliha Dun Ĝużepp f'dawn is-snini tad-deheb għalih u għall-komunità: it-tkabbir tal-Knisja ta' San Ĝiljan u d-dekorazzjoni tagħha, kif ukoll l-isfidi pastorali li kelli jaffaċċja u jegħleb, inkluži tliet imxijiet tal-kolera u l-propoganda tal-Protestanti u l-Metodisti, li pprova jikkuntrasta permezz tat-twaqqif ta' iċ-ċitti għall-istruzzjoni morali u reliġjuża tat-tfal.³ Rajna kif Dun Ĝużepp medd mhux biss idejh għax-xogħol fil-knisja, iż-żgħid u saħansitra daħħal idejh fil-but sabiex saru diversi opri fil-knisja, fosthom il-fonti tal-magħムudija li huwa ħallas minn butu, u għadd ta' oġġetti liturgiċi oħra.

Il-perjodu tal-viči-parroċċa kien ikkaratterizzat ukoll minn bidla fit-titular tal-Knisja. Il-kwadru titulari nbidel fl-1855, meta tqiegħed f'postu wieħed ġdid li kien jirrappreżenta lill-Assunta b'San Pawl u San Ġiljan, impitter minn Antonio Falzon u mhallas mill-Prokuratur tal-Knisja u Tabib tad-Distrett Dr Michele Parnis.⁴ Għalhekk bdiet tīgħi cċelebrata l-festa tal-Assunta, kemm b'festi interni u anke dawk esterni barra l-knisja.⁵ Madankollu, rajna kif fl-1877, kienet ġiet iċċelebrata l-festa ta' San Ġiljan kemm b'litrūgji fil-knisja, kif ukoll barra bil-mixegħla, logħob tan-nar, marċi u l-ġostra.⁶ Dan jagħtina indikazzjoni li San Ġiljan baqa' marbut ma' qalb il-poplu.

Tajna wkoll ġarsa dettaljata lejn l-aħħar rapport taż-żjara li saret fil-Knisja Viċi-Parrokkjali ta' San Ġiljan, waqt viżta pastorali li kienet għaddejja fil-Parroċċa ta' Santa Elena ta' Birkirkara. Din saret mill-Isqof Anton Marija Buhagiar, Amministratur Appostoliku, fl-1888. Rajna kif f'din il-viżta l-prelati tal-Isqof jirreferu għall-knisja bħala 'l-Knisja Parrokkjali ta' San Ġiljan taħt l-isem tal-Axxenzjoni ta' Sidna Ĝesù Kristu'. Dan meta l-knisja kienet għadha mhix parroċċa. Dan hu żgur żball tal-Kanċillier tal-viżta, iżda jista' jittradixxi l-ħsieb li kellhom il-prelati li digħi bdew iħarsu lejn San Ġiljan bħala komunità denja li titwaqqaf f'parroċċa, issa li kellha l-awtonomija ta' viċi-parroċċa.

Il-fatt li l-knisja tissejjah ukoll 'San Ġiljan' u mhux 'Santa Marija' huwa wkoll ta' kurzitā, meta nafu li t-titular issa kien Santa Marija. Il-fatt li Achille Ferris isejħilha 'Chiesa dell'Assunzione di Maria Vergine' turina li t-titular kien tassew tbiddel.⁷ Madankollu mill-fatt li semmejna aktar 'l fuq, jiġifieri li l-festa ta' San Ġiljan kienet qed tīgħi cċelebrata kemm ġewwa l-knisja u b'mod estern fl-1877, u minn dan ir-rapport tal-viżta ta' Buhagiar nistgħu nisiltu li ma kinitx xi ħaġa faċli li kult li kelleu 'l fuq minn 300 sena twarrbu fil-ġenb biex tagħmel spazju għal titular ġdid, minkejja d-devozzjoni kbira li tgawdi l-Madonna f'pajjiżna.

Tentattivi biex San Ġiljan isir Parroċċa

Fl-aħħar artiklu ta' din is-sensiela, semmejna wkoll li minn sorsi differenti stajna nisiltu li kien hemm tentattivi mill-poplu Ġiljaniż biex San Ġiljan isir parroċċa li madankollu fallew, minħabba r-rezistenza mill-Kapitlu Elenjan biex it-territorju tal-Parroċċa ta' Birkirkara jitnaqqas.

L-ewwel tentattiv li sar wara li l-Isqof Publju Maria Sant għollha l-Knisja ta' San Ġiljan għall-grad ta' Viċi Parroċċa ġie deskritt minn Emmanuel Benjamin Vella, fil-ktieb tiegħu 'Storja ta' Birkirkara u l-Kolleġġjata Tagħha'. Vella jirrakkonta⁸ li meta miet il-Prepostu Debono, l-Isqof kien ġareg avviż sabiex javża lil dawk li kien ser joqogħdu għall-konkors għall-prepożitura li kellhom iwiegħdu li ma jkunux ta' tħixxil meta biċċa mill-parroċċa tinfired u tingħata l-awtonomija. Il-kanonċi xejn ma kieni kuntenti b'dan għaliex kieni jaħfu li meta titlaq biċċa mill-parroċċa n-numru tal-kanonċi tal-Kapitlu Elenjan kien jitnaqqas. Għalhekk ipprotestaw bil-qawwa kontra dan l-avviż fl-10 ta' Ottubru 1853. Iżda l-filjal kieni leħħqu semgħu b'dan l-avviż tal-Isqof u għalhekk in-nies ta' San Ġiljan u San ġorg, li kieni jammontaw għal madwar 660 ruħ, bil-barka tal-viči-parroku tagħhom kitbu lill-Papa Piju IX u talbuh iwettaq ix-xewqa tagħħom li San Ġiljan isir parroċċa. Fuq din il-ħaġa

Ruma riedet tisma' x'kellhom xi jgħidu l-Prepostu l-ġdid, Dun Kalċidon Agius u l-kanonci tal-Kolleġġjata. Dawn kitbu lill-Isqof fit-tul u spjegawlu għalfejn dan ma kellux isir, kif kien jaqbel lilhom u b'hekk San Ġiljan baqa' viċi-parroċċa.

Rajna wkoll sors ieħor li seta' jagħtina ħjel dwar it-tip ta' reazzjoni li l-poplu seta' kellel għal dawn l-oggezzjonijiet tal-Kapitlu Elenjan. F'ittra ffirmata bl-inizjali R.S., fil-gazzetta *L'Ordine tas-17 ta' Awwissu 1855* (is-sena li fih ġie inawgurat it-titular il-ġdid ta' Santa Marija) l-awtur jikteb li r-'Reverendissimi Sinjuri Kanonci tal-*Cappa Magna*' ma kellhomx il-pjaċir li, kif kien jiġi kull sena, jagħtu s-sehem tagħhom fil-festa ta' Santa Marija fil-Knisja Viċi-Parrokkjali ta' San Ġiljan. B'ton sarkastiku huwa jgħid li daklin tas-Solennità tal-Assunta ra lil-ħafna minnhom lebsin ilbbies sekulari u jispeku li oħrajn, peress li kienet ġurnata sabiħa, setgħu marru jistadu, u b'hekk imitaw l-predeċċessuri tagħhom l-Appostli. Jagħlaq l-ittra billi jikteb li ħaseb li dan il-fatt kien jistħoqqu li jissemma u jiskuża ruħu miegħu nnifsu tal-ħin li ħela sabiex jikteb din l-ittra fuq il-komportament tal-kanonci.⁹

Rapport fl-istess gazzetta, li deher fl-edizzjoni tat-18 t'Awwissu 1854, fejn il-Viċi-Parroku Dun Ĝużepp Xerri ġie mfaħħar għall-ġid spiritwali li kien qiegħed jagħmel mar-residenti, jagħtina x'nifmu li kien hemm tentattiv ieħor sabiex il-Knisja ta' San Ġiljan issir parroċċa: '*ci spiace sommamente nel sentire che la erezione di questa Chiesa in Parrocchia abbia incontrato degli impreveduti ostacoli*'. Ma nafux jekk dan huwiex l-istess tentattiv li jsemmi E.B. Vella, jew jekk dan kienx tentattiv ieħor li għamel il-poplu ta' San Ġiljan biex il-Knisja Viċi-Parrokkjali tiġi mgħollija għad-din. Madankollu dan jurina li d-determinazzjoni li kien hemm minn missirijietna biex ikollhom aktar aċċess faċċi għas-sagamenti.

It-Talba biex San Ġiljan isir Parroċċa

Kienet din id-determinazzjoni li mbuttat lil missirijietna sabiex bħalma sar fl-1849 meta l-knisja saret viċi-parroċċa, jerġġu jieħdu l-inizjattiva sabiex San Ġiljan isir parroċċa. Għaldaqstant 166-il raġel iffirmsaw petizzjoni¹⁰ sabiex jitkolu formalment lill-Isqof Pietru Pace sabiex jgħolli l-Knisja ta' San Ġiljan għall-parroċċa. Fil-petizzjoni lmentaw mill-bogħod ta' tlieta, u minn daqqiet erba' mili mill-Knisja Parrokkjali ta' Birkirkara, li kien ta' ostaklu kbir sabiex ikunu jistgħu jipparteċipaw fl-uffiċċju Divin u l-funzjonijiet fil-knisja parrokkjali. Huma kienu jhossu n-nuqqas ta' din il-faraġ spiritwali. Il-Ġiljan iżi u l-villegġjanti lmentaw ukoll mill-fatt li minħabba d-distanza, il-kundizzjonijiet tat-temp, il-lejl u l-ispejjeż involuti ma setgħux imorru l-Knisja Parrokkjali ta' Birkirkara sabiex jitkolu li jsir it-talb tat-tliet siegħat agunija li kien isir għall-moribondi familjari tagħhom u għaldaqstant dawn kienu jmutu mingħajr dan il-wens. Bl-istess mod il-poplu ta' San Ġiljan kien qed jiġi mċaħħad mill-quddiesa *praesente cadavere* u dik tal-anniversarji mill-imwiet għaliex biex wieħed jorganizza tali quddies kellel bilfors jistieden il-kullegġ sħiħ tal-kanonci. L-ispejjeż tal-vetturi sabiex wieħed jagħmel dan kien ħafna drabi jissupera bil-kbir il-mezzi ta' ħafna. Fl-ahħar, ilmentaw ukoll minn ħafna inkonvenjenti li kien qed jiiltaqgħu magħħom fiċ-ċelebrazzjoni tas-sagament taż-żwieġ; fosthom li kull koppja kellha tmur għand il-Prepostu ta' Birkirkara almenu erba' darbiet qabel ma seta' jiġi cċelebrat is-sagament taż-żwieġ: darba għall-eżami, darba sabiex jagħtuh l-approvazzjoni tal-Kurja

Excellenza Illustrissima e Reverendissima:

Su sollecito del vescovo
di S. Giuliano sono dovute le omissioni
di Verba Eccellenza Illustrissima e Rever-
endissima ricevendente. E se lo consente

Che qualunque siano pur
nochjani della Chiesa Materice di Birchircara
non possono stare la stessa de quesi tre
miglia, e da alcuni punti della
Chiesa Parrocchiale di Birchircara uscite
e su giorni uffici ed alle sante funzioni
e feste restano frini ai una delle religiose
consolazioni.

Che molte di loro concorrono
senza il consenso delle pubbliche parrocchie
che si fanno delle tre per di aggravi non ri-
petendo recarsi a Birchircara per orazioni
cavante il culto tempore e la morte nostra
e le spese a tal ufficio richieste.

Che tutto si poneva dalla
Messa presente cadere a tali avvenimenti
dovevano intendersi alle sante funzioni b.
ne Collegio dei Canonici; per le quali sono
de spese delle ostensione e dei doni tangenti
a metà un enorme dispendio superante di
fogge di molla.

Che nella celebrazione d.
Matrimonio si facessero grande inornio tra

moniori in gravi spese; iugato, prima
che uno concesso Matrimonio, bisognava che
si porti almeno quattro, dal M. Rev. Pad.
paolo, cioè: per cominciarsi, per consegnare
l'apparizione della Curia Vescovile,
per fornire la delegazione speciale al Vicario
parroco, per consegnargli la nota della
celebrazione del Matrimonio. Inoltre agli
deve pagare e diritti al Proposto e niente
meno il Viceproposto dell'incorona.

E spiegono finalmente che
il numero degli abitanti di S. Giuliano
superò di gran lunga quello di alcune
Parrocchie di molto tempo creste, come
nella del consimile anno il 3 Aprile
1881.

Onde gli abitanti di questo
villaggio desiderosi di risparmiare a questi
ostensioni, celebrarono sufficienze Verba
Eccellenza Reverendissima a voler, con
esta visitazione, smembrare la detta Curia
di S. Giuliano dalla Materice di Birchircara
se originea in Birchircara.

E della Grazia

Veskovili, oħra biex jagħtihom id-
delega speċjali għall-Viċi-Parroku
Xerri, u darb'oħra sabiex jagħtuh
in-nota li ċ-ċelebrazzjoni taż-żwieg
kienet saret. Barra min hekk kull
min kien iżżejjew kella jħallas
id-drittijiet lill-prepostu u jagħti
kumpens xieraq lill-viċi-parroku
li jkun mexxa r-rit tas-sagreement
taż-żwieg.

Il-Ġiljaniżi fakkru lill-Isqof li
n-numru tar-residenti ta' San
Giljan, hekk kif kien jirriżulta
miċ-ċensiment li sar fit-3 ta' April
1881, kien jissupera bil-kbir dak
ta' parroċċi mwaqqfin ħafna qabel.
Fil-fatt in-numru ta' residenti fl-
1881 kien jammonta għal 924,
filwaqt li fl-1891, din telgħet għal
1,597.¹¹ Għalhekk, ir-residenti u
l-villegġġanti, b'xewqa kbira li
jissolvew dawn l-inkonvenjenti
kollha, talbu lill-Isqof biex 'in actu
visitationis' jiżzmembra l-Knisja
ta' San Giljan mill-Matriċi ta'
Birkirkara u jwaqqafha f'parroċċa.

Fostil-firmatarjita' din il-petizzjoni,
insibu lil Mons. Ġużepp Caruana
Dingli, Prelat Domestiku tal-Papa
u Rettur tal-Knisja tal-Immakulata
Kuncizzjoni, il-Kanonku Dun Alwig
Barbara, u diversi professjonisti
fosthom it-Tobba V. Camilleri u
Giuseppe Caruana Montanaro u
l-Avukat E. Borg Olivier. Fost il-

Petizzjoni ffirmata minn 166 raġel
indirizzata lill-Isqof ta' Malta Pietro
Pace titlob sabiex il-Knisja ta' San
Giljan issir parroċċa.

*Grecos Parroccas
Terrae S Juliani
Anno Dom 1891*

---

*Quoniam incolas loci,
a S. Juliano minora parte aut Parrocchia
Bischiricarum hujus Diocesis
S. Helenae dedicatae in Actu P. Thes-
tationis Nobis experientur, quod ob
distantiam quae ab ipsa dividatur,
non possint, praesertim tamen, prius ac
debili, abeque gravi difficultate ad
illum pro divinis officiis audiendis
et principiis Sacramentorum recesser-
ezimus, leuit alios Sacrae ipsius in
colis in parva Ecclesia S. Juliani Kopf-
tarii dicata et praeferata regi, non
constricte Missionem diebus festis re-
lebat et sacramenta in casei necessi-
tatis administrabat, ob recessum tam
in dies fiduciarum in Allobundinam
et minores satis necessitatis apri-
quibus illorum respondens, Ambo in
facto quia nisi Delegatus Apos in Actu
S. Thesstationis fungimus, praesertim
locum a S. Juliano appellatum
cum omnibus illius incolis alborchali.*

*Collegiatas
deus Propositus et presfatus Ecclesie
Bischiricarum ea omnes pro tempore invi-
tatione, percepimus deinde ut ipsas
Parochialitas quae modo vacante,
Hoc iudeo circa limites
quaestiones orientales, i.e. mox S. San-
tiani Parochia juxta insulam plantan-
a rebus separatis et separantibus habet
volumen, videlicet ita a Septentrione per
tingat ad Viam publicam "S. Georgii"
et ad mare: a Prandie usque ad
Vias aquaeductus S. Paula - S. Julianus - S.
Ghraia - Vias pluvias - ab Prandie - S.
Graianus - et Oriente usque ad bellum
S. Ignatius et Mare: ab Occidente usque
ad Vias ead Graianus - ab S. Paula -
Vias Graianas.*

*Sed excedit vero locas
in populis diebus novas Parochias
Dilectorum Nobis in die Propositum
Josephum Terrae ait Vicarium curatum
deus de Parochia prouidentia prefec-
tus et deputatus, allegre administrare
tamen omnium Sacramentorum
Ecclesiae commissionis: volentes et
mandantes*

*Collegiatas Ecclesie Bischiricarum ac-
cungimus, devidimus et discubramus;
discimusque Ecclesiam sub bish-
tatu, que jundim frumentis S. Juliani:
Hospitale vis in novam Parochialalem
Ecclesiam cum paleto, ut fidei et freat-
tati exercitus locare animosum, at
fore formentiales et administrationis
omnium duramentorum a Parochis
administrare concursum, omnibusque
officiis, o verbis, manibus, honoribus
et amicis, jubar et gubernare paro-
chialibus presentibz. Deicta exigimus
et rectius volumen et sollicitamus:
advenientes pro dote et substantiis
Parochi pro tempore exercitio domum
eiusdem Ecclesiae adveniant, primis et
aliajque quae ab aliis emolumenta jam a
parochianis dicti loci S. Juliani Pace
propterea Collegiatas et Parochialis Ec-
clesie S. Helenae et Prope Bischiricarum
libris solita; ac tandem Pensionem un-
iversam deciderimus secundum matrem one-
rebus Prelievanas, quam super fructu-
bus et redditibus certis et incaetis quo-
dam
mandantes ea summa fini teneat omnes
et singuli qui habentis Propositum No-
bis. Bro. Michaeli Tonchi quae modo
necessarent, singulis annis emolumen-
tum pensionem, uti supra, ex redditu
bus ac fructibus ipsius Propositum
Parochi et novae Ecclesiae. Parochialis S.
Julianii vel Vicaria seu Vicarius
pro tempore existente solvantur et col-
ligeruntur aut facias a Ecclesie Ca-
nonibus stabitis.*

*Dicitur in Posto Palatio
Archipale Curia Vallettae in Actu S.
Vicariatibus videlicet Septembri anni
millestimo octingentesimo monachorum
primi*

P. Bro. Ignatius Melchior

Sur. Ignatius Melchior

kunjomijiet, wieħed
jista' jinnota wkoll
diversi kunjomijiet
sinonimi ma' San Ġiljan
u mal-Parroċċa (inkluž
ta' benefatturi), fosthom:
Borg, Calleja, Debono,
Grech, Mamo, Manicolo,
Micallef, Pirotta, Sillato
u Vassallo.

Id-Digriet tat-Twaqqif tal-Parroċċa: Quum Incolae

L-Isqof Pace laqa' t-talba
li saritlu mill-abitant u
villeggjanti ta' San Ġiljan
u fl-1 ta' Settembru
1891, bl-awtorità tiegħi
ta' Delegat Appostoliku,
ħareġ digriet¹² li
permezz tiegħi gholla
l-Knisja ta' San Ġiljan
għall-Parroċċa. Id-
digriet, 'Quum Incolae',
mill-ewwel żewġ kelmiet
tiegħi,¹³ ġie mogħti
fil-Palazz tal-Isqof fil-
Belt Valletta. L-Isqof
Pace għamel tiegħi
r-raġunijiet mogħtija
mir-residenti ta' San
Ġiljan fil-petizzjonni
tagħhom sabiex iwaqqaf

**Silta mid-digriet Quum
Incolae, li permezz tiegħi
l-Isqof Pace għolla l-knisja
sa mill-qedem iddedikata il
San Ġiljan Ospitalier għad-
dinjità ta' Knisja Parrokkjali,
bil-ġurisdizzjoni, dmirijiet,
obbligi, flimkien mal-
privileġgi u l-unuri kollha.**

il-parroċċa l-ġdida. Id-digriet jikkonferma li t-talba tressqet waqt vižta pastorali,¹⁴ u li r-raġuni prinċipali għat-twaqqif tal-parroċċa kienet id-distanza mir-raħal ta' San Ġiljan għall-Knisja Parrokkjali ta' Sant'Elena. Minħabba d-distanza kbira, min hu anzjan, il-morda u tfal ma setgħux mingħajr diffikultà kbira jmorru fil-parroċċa biex jisimġħu l-Uffiċċju Divin u biex jirċievu s-sagamenti. Fid-digriet l-Isqof jispecifikà wkoll li ladarba digà kien hemm il-permess sabiex sacerdot iqaddes quddiesa fil-ġranet festivi u jamministra s-sagamenti f'każ ta' neċessità, allura ma kienx hemm diffikultà li għall-ġid ta' numru kbir ta' fidili, u sabiex iwieġeb għall-bżonnijiet spiritwali tan-nies, iżid in-numru ta' ġranet li fihom titqaddes il-quddiesa u jiġu amministrati s-sagamenti.

Għaldaqstant l-Isqof, waqt li kien qed jagħmel din il-vižta pastorali, qata', issepara u żmembra r-raħal imsejjah 'San Ġiljan' flimkien mal-abitanti kollha tiegħu kollha mill-Knisja Parrokkjali u Kolleġġjata ta' Birkirkara, u ddikjara li din il-knisja, sa mill-qedem iddedikata lil San Ġiljan Ospitalier, issa kellha tgawdi mid-drittijiet ta' Knisja Parrokkjali ġdida, bid-dinjtà, ġurisdizzjoni, u l-fakultà li teżerċiċta l-kura tal-erwieħ. Huwa żejjinha bid-dmirijiet, l-obbligi, l-insinji u l-unuri skont il-liġijiet li kienu jirrigwardjaw il-parroċċi. Għas-sostenn, u bħala dota lill-kappillan taż-żmien (*pro tempore*), l-Isqof assenja wkoll dar li kien hemm annessa mal-knisja lill-parroċċa l-ġdida. Iddikjara wkoll li dawk id-donazzjonijiet u l-ġħajnejiet finanzjarji l-poplu kien jagħti lill-Prepostu ta' Birkirkara kellhom jingħataw lill-kappillan tagħhom. L-Arċisqof Pace żied li l-Prepostu ta' Birkirkara kellu jagħti lill-Kappillan ta' San Ġiljan mitt skud mill-munita ta' Malta kull sena. Din is-somma kella tingħata mis-suċċessur tal-Prepostu taż-żmien, li kien Dun Mikiel Caruana.

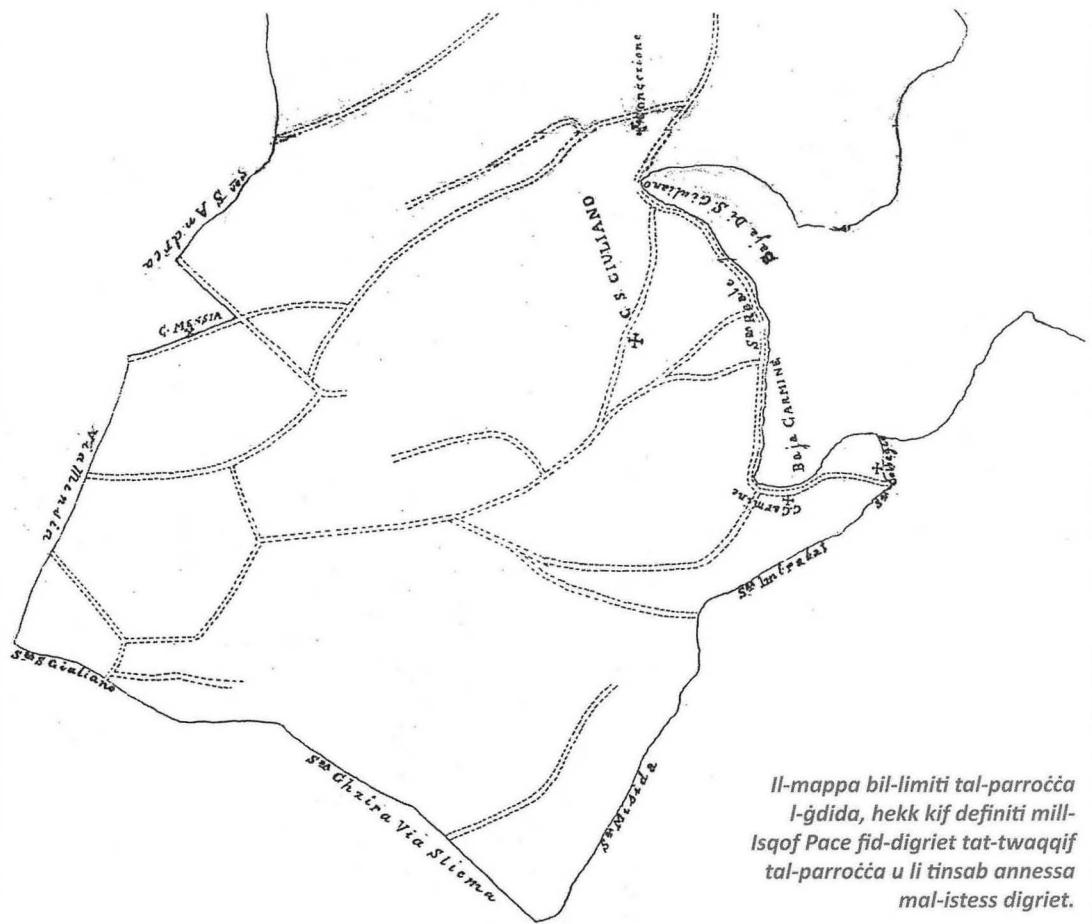
Id-digriet isemmi wkoll il-konfini tal-parroċċa, u jgħid li ma kellhomx iqumu kwistjonijiet fuqhom. Min-naħa tat-Tramuntana din kellha tasal sat-triq pubblika 'San Ġorg' u sal-baħar; min-Nofsinhar sat-toroq 'Triq San Ġiljan', 'Triq il-Gżira', 'Triq Tas-Sliema', 'Triq l-Imsida' u 'Triq l-Imrabat'; mil-Lvant sal-Kolleġġ ta' San Injazju u sal-baħar u mill-Punent sat-toroq 'Tal-Francis', 'Triq San Andrija' u 'Triq il-Mensija'.

Għall-kura u s-servizz tal-poplu tal-parroċċa ġdida, l-Isqof appunta lil Dun Ĝużepp Xerri bħala vigarju kurat saż-żmien li fih kellu jinħatar l-ewwel kappillan. Lil Xerri ġiet afdata r-responsabilità tal-amministrazzjoni tas-sagamenti kollha tal-Knisja.

Fl-għeluq tad-digriet l-Isqof fisser kif din kienet ir-rieda tiegħu u kif kellha tīgi osservata fil-preżent u fil-futur u kellha tintlaqa' minn kulħadd. L-Isqof Pace fakkuk ukoll kif is-suċċessuri tal-Prepostu, kull sena kellhom jagħtu s-somma msemmija ta' mitt skud, mid-dħul tal-istess Prepostu, lill-Kappillan tal-Parroċċa ta' San Ġiljan jew il-vigarju/ekonomu tiegħu. Fakkuk kif dawn kellhom iżommu ma' din l-istruzzjoni, marbutin kif kienu bis-sanzjonijiet tal-istatuti tal-kanoni sagħri.

II-Limiti tal-Parroċċa l-ġdida

Biex ikun żgur li ma jinjalax tilwim fuq limiti saret pjanta dettaljata bil-limiti tal-parroċċa l-ġdida, liema pjanta ġiet annessa mal-istess digriet. Il-pjanta turi li t-territorju tal-parroċċa kellu jasal sat-toroq hawn imsemmija: 'San Giuliano', 'Gżira', 'Sliema', 'Imrabat', 'Collegio'

*Il-mappa bil-limiti tal-parroċċa
l-ġdida, hekk kif definiti mill-
lsqof Pace fid-digriet tat-twaqqif
tal-parroċċa u li tinsab annessa
mal-istess digriet.*

'Reale' (Il-Kbira), 'San Andrea', u 'Mensija'. Il-pjanta turi wkoll il-knejjes li kellhom jaqgħu fit-territorju tal-parroċċa l-ġdida: il-Knisja Parrokkjali, il-Knisja tal-Kunċizzjoni, il-Knisja tal-Karmnu li sa minn sena qabel bdiet tigħi mmexxiha mill-Patrijiet Karmelitani, il-Knisja ta' Sant Injazju mal-Kulleġġ bl-istess isem issa mmexxi mill-Patrijiet Ĝiżwiti, u l-Knisja ta' Minsija ddedikata lil Marija Annunzjata.

Il-Proklama tat-Twaqqif tal-Parroċċa

Ĝimgħa wara li ffirma d-digriet tat-twaqqif tal-parroċċa, l-Isqof iffirma proklama, bilingwa Taljana li biha ġabbar lill-fidili tad-Djoċesi li kien żmembra l-Knisja ta' San Ĝiljan mill-Parroċċa ta' Birkirkara u waqqafha f'parroċċa ġħaliha. Din il-proklama giet ippubblikata shiħa fil-gazzetti taż-żmien¹⁵ u stampata biex titwaħħal f'postijiet pubbliċi. Il-proklama ma żżid xejn ġdid mad-digriet tat-twaqqif tal-parroċċa, ħlief appell mill-Isqof sabiex il-parruccani ta' San Ĝiljan jilqgħu b'ubbidjenza u b'risspett lil Dun Ĝużepp Xerri, li kien ġatar bħala vigarju kurat sakemm jinhatar l-ewwel kappillan ta' din il-parroċċa ġdida.

*Il-proklama tat-twaqqif
tal-Parroċċa ta' San
Giljan, maħruġa mill-
Kurja Veskovili. Din giet
ippubblikata fil-gazzetti
taż-żmien u stampata
biex titwañħal
f'postijiet pubblici.*

PIETRO PACE
PER LA GRAZIA DI DIO E DELL'APOSTOLICA SEDE
ARCIVESCOVO DI RODI VESCOVO DI MALTA
ALLA MEDESSIMA S. SEDE IMMEDIATAMENTE SOGGETTO
DEL SANTISSIMO SIGNOR NOSTRO LEONE PP. XIII
PRELATO DOMESTICO
ETC. ETC. ETC.
AI VENERABILI FRATELLI E FIGLI CARISSIMI NEL SIGNORE
SALUTE E BENEDIZIONE.

Parte principalissima del nostro Pastorale Ministero, Venerabili Fratelli e Figli Carissimi, si è quella di conoscere i bisogni spirituali del gregge a noi affidato, e di provvederlo d'ogni mezzo ed aiuto, perché nell'adempimento dei doveri della nostra santa cattolica Religione possa facilmente conseguire l'eterna salute. È perciò che da quando abbiamo assunto il regime di questa Diocesi, fu costante pensiero e vivo desiderio Nostro di erigere il territorio di San Giuliano in distinta Parrocchia, separandola da quella di Birchiroara, e così soddisfare ancora ai voti di quella popolazione, che ce ne ha fatto iterata preghiera.

Ed in vero il numero assai cresciuto degli abitanti; la lontananza dall'attuale Chiesa Parrocchiale; la difficoltà di assistere alle sacre funzioni, ed alle istruzioni pastorali, e di trovare pronta al bisogno l'amministrazione dei Sacramenti; e finalmente l'opera ressa malagevole al Parroco di conoscere e reggere tanta parte del suo gregge, sono giusti motivi, secondo i Sacri Canoni, perché si possa venire alla nuova bramata eruzione.

Noi pertanto in Atto della S. Visita Pastorale, valendoci delle facoltà conferiteci per questa parte dagli stessi Sacri Canoni, qual Delegato della S. Sede, come pure della riserva fatta dalla medesima S. Sede, in Lettere Apostoliche di Provista di fare cioè all'uopo altre dismembrazioni dalla suddetta Parrocchia di

Birchircara, con Nostro Decreto del 1° del corrente abbiamo dismembrato dalla giurisdizione di essa Parrocchia il predetto territorio di S. Giuliano, erigendolo in nuova e distinta Parrocchia sotto lo stesso titolo con propri diritti, e con limiti ben definiti, cui abbiam fatto rilevare da esperta persona in apposita pianta, che si conserva tra gli Atti della Nostra Curia: ed abbiamo inoltre depurato il Molto Reverendo Sacerdote Dr. Don Giuseppe Xerri a Vicario Curato della stessa, colle facoltà necessarie a reggerla insino a che sia debitamente provvista d'un proprio Parroco.

Nel far noto perfanto a Voi, diletissimi Figli, questo atto di pastorale sollecitudine da Noi compiuto, col presente Editto ordiniamo a tutti di riconoscere come canonicamente eretti la nuova Parrocchia di San Giuliano; ed ai fedeli abitanti entro i limiti della medesima in particolare, di accogliere per loro Vicario Curato l'anuditto Sacerdote D. Giuseppe Xerri, e di prestargli onore, ubbidienza, e tutti i doveri di buoni parrocchiani.

Augurandovi intanto dal Signore la pienezza dei celesti favori v'impartiamo con tutto l'affetto la pastorale Benedizione.

Datum Melite in ~~Nostro~~ Palatio Archiepiscopali, Civit: Vallettae die 8 Septembris Anno MDCCXCI.

† PIETRO, Arcivescovo Vescovo di Malta

Sacra Missa. 1891

L-Isqof Pietru Pace

Hija ħaġa tassew xierqa li f'din l-okkażjoni specjalni nfakkru wkoll lill-Isqof Pietru Pace, li mexxa d-Djoċesi ta' Malta bejn l-1899 u l-1914. Hu kien ir-ragħaj li fehem ix-xewqa tal-poplu ta' San Ġiljan li jkollu aċċess aktar faċċi għas-sagamenti. Fi kliemu stess, fl-ewwel sentenza mill-proklama tat-twaqqif tal-parroċċa, parti prinċipali mill-ministeru tiegħu kien li jagħraf il-bżonnijiet spiritwali tal-merħla afdata f'idejh u li jipprovdha b'kull forma ta' għajjnuna possibbli sabiex tgħix il-Fidi Kattolika. U hekk tassew għamel meta waqqaf lil San Ġiljan f'parroċċa, l-ewwel waħda mill-parroċċi li huwa waqqaf kemm dam Isqof ta' Malta.

L-Isqof Pace twieled fil-Belt Victoria, Għawdex, fid-9 t'April 1831, iben Francesco u Margherita née Stellini. Ĝie mgħammed fil-Parroċċa ta' San Ġorġ. Minħabba li Għawdex ma kienx Djoċesi f'dak iż-żmien intbagħha jistudja s-Seminarju tal-Imdina fejn ipprepara għall-ħajja saċċerdotali. Kien ordnat presbiteru fis-17 ta' Dicembru 1853, ta' 22 sena.¹⁶ Fil-Belt Eterna ssokta bl-istudji tiegħu u kiseb dottorat tat-Teologija u l-Ligi Ekklejżjastika. Għamel ħafna ħbieb fil-Kurja Rumana u fiċ-ċrieki Ekklejżjastiċi għolja. Fl-1858, l-Isqof ta' Malta Gaetano Pace Forno talbu sabiex jiġi Malta sabiex jgħalleml id-Dommatika u l-Iskrittura fis-Seminarju. Huwa halla l-kariga importanti ta' segretarju privat tal-Kardinal Vincenzo Santucci sabiex jagħmel dan. Fl-1862 inħatar Kanonku tal-Katidral ta' Malta.

Hadim bi shiħ sabiex Għawdex titwaqqaf f'Djoċesi separata u awtonoma minn dik ta' Malta.¹⁷ Xewqtu nqatgħet meta fl-1864 il-Papa Piju IX waqqaf id-Djoċesi t'Għawdex. Pace nhatar Vigarju Ġenerali ta' din id-Djoċesi fejn hadem bi shiħ fosthom fit-twaqqif tas-Seminarju. Sar ukoll Professur tat-Teologija Morali fl-Università Rjali ta' Malta. F'Dicembru 1865 inħatar ukoll Prelat Domestiku tal-Papa.

Nhar it-12 ta' Marzu 1877, il-Papa Piju IX ħatru t-tielet Isqof tad-Djoċesi Għawdxija. Fit-8 ta' April Pietru Pace kien ikkonsagrat Isqof fil-knisja barokka ta' San Carlo Borromeo, f'Via del Corso, Ruma mill-Kardinal Edward Henry Howard u mill-Ko-Konsagranti, l-Isqof William George McCloskey u l-Arcisqof Francesco Folicaldi.¹⁸ Fit-2 ta' Lulju 1877 għamel l-ingress tiegħu fil-Katidral t'Għawdex bħala t-tielet Isqof tal-Gżira tat-Tliet Għoljet, fost il-ferħ tal-poplu ta' din il-gżira. Iż-żelu, il-ħiegħha, il-ħlewwa u l-imħabba

L-Arcisqof ta' Rhodi u l-Isqof ta' Malta Mons. Pietru Pace. Pittura li tinsab fis-sagristija tal-Kollegġjata ta' Marija Immaculata, Belt Cospicua.

tiegħu għall-Poplu t'Alla kienu magħrufa minn Ruma, u għalhekk ma kinitx sorpriżha meta fl-11 ta' Frar 1889,¹⁹ il-Papa Ljun XIII ħatru Isqof ta' Malta u Arċisqof Titulari ta' Rhodi. L-ingress solenni tiegħu fil-Katidral tal-Imdina sar fit-22 ta' Lulju 1889.

Matul l-episkopat tiegħu waqqaf dawn il-parroċċi: San Ġiljan (1891), Kalkara (1897), Marsaxlokk (1897), Imgarr (1898), Rabat (1902), San Pawl il-Baħar (1905), Raħal Ġdid (1910), Birżebbuġa (1913) u l-Marsa (1913). Iddefenda d-drittijiet tal-Knisja bil-qawwa kollha. Mexxa wkoll diversi čelebrazzjonijiet speċjali, fosthom l-inkurunazzjonijiet tal-Madonna tal-Mellieħa u l-Madonna tal-Herba. Fi żmienu wkoll ġie nkurunat il-Kwadru Titulari tal-Immakulata Kunċizzjoni ta' Bormla mill-Kardinal Domenico Ferrata. Żgur iżda li l-akbar čelebrazzjoni li saret fi żmien l-episkopat tiegħu kien il-Kungress Ewkaristiku Internazzjonali li kien sar Malta fl-1913. F'dik is-sena kien diġa qabeż it-tmenin sena iżda attenda għaċ-ċelebrazzjonijiet kollha xorta waħda u ġibed l-ammirazzjoni ta' kulħadd.

L-Isqof Pace miet f'Għawdex fid-29 ta' Lulju 1914. Il-mewt tiegħu thabbret kemm mill-Kurja ta' Malta u dik t'Għawdex. Il-funeral tiegħu sar fil-31 ta' Lulju, jum ta' luttu nazzjonali. Il-katavru tiegħu ttieħed mill-Knisja tal-Frangiskani Konventwali tal-Belt Victoria għall-Knisja Katidrali t'Għawdex. Hemm saret quddiesa *praesente cadavere*. Mons. Giuseppe Farrugia, Vigarju Ĝenerali tad-Djočesi Għawdxija, mexxa l-orazzjoni funebri. Wara l-Arċisqof Pace ġie midfun fil-kappella ta' San Ĝużepp fl-istess Knisja Katidrali tal-Assunta.

Tkun haġa tassew xierqa li bħalma dan l-Isqof huwa kkomemorat b'diversi pitturi fil-knejjes u sagristiji ta' diversi parroċċi, issir pittura ta' dan l-Isqof li waqqaf il-Parroċċa ta' San Ġiljan għas-sagristija tal-Knisja Parrokkjali l-Antika.

Il-Hatra tal-Ewwel Kappillan

Kif rajna fid-digriet tat-twaqqif tal-Parroċċa, l-Isqof Pace ġatar lil Dun Ĝużepp Xerri bħala vigarju kurat. Għalhekk fir-registri tal-magħmudija tal-parroċċa nsibu li Dun Ĝużepp beda jiffirma bħala 'vicarius curatus'. L-ewwel magħmudija li saret fil-parroċċa l-ġdida ġiet registrata fit-13 ta' Settembru 1891.²⁰ It-tarbija mgħammda nghatat l-isem ta' 'Alphredo', iben Tancredi u Carmela neé Parnis. L-ewwel żwieġ li sar fil-parroċċa l-ġdida kien dak bejn Salvatore Gera u Maria Carmela Bonello.²¹ Is-sagament ġie cċelebrat fil-21 ta' Settembru 1891 u Xerri jidher jiffirma bħala vigarju kurat.

Dun Ĝużepp Xerri D.D.
– L-Ewwel Kappillan ta' San
Ġiljan, pittura ta' David Borg.

I-ħtiġijiet pastorali tar-residenti u villeġġjanti ta' San Ĝiljan. Għalhekk ħadd aktar minnu ma kien jistħoqqlu li jinħatar l-ewwel Kappillan ta' San Ĝiljan għaliex hu kien jaf il-problemi kollha tat-territorju u lin-nies ta' San Ĝiljan. Kif rajna digħà, huwa kien saċerdot ta' merti kbar, li ħad dem fi żminijiet diffiċli u li rabat ismu ma' din il-kommunità Ĝiljaniża. Għaldaqstant nifhmu li l-Isqof Pace xtaq jappunta lil Xerri bħala kappillan. Iżda sa dak iż-żmien il-kappillani kienu jintgħażu b'konkors. Xerri kien jaf dan għaliex snin qabel kien qagħad għall-konkors għall-Prepożitura tal-Knisja Parrokkjali u Kolleġġjata ta' Sant'Elena. Madankollu, kien avvanzat fiż-żmien għaliex kellu 68 sena.

Konvint li kellu jkun Xerri li jkun l-ewwel ragħaj ta' din il-parroċċa l-ġdida, l-Arcisqof Pace għamel supplika lill-Papa Ljun XIII sabiex ikun jista' jaħtar lil Xerri mingħajr konkors. Fis-supplika²³ tiegħi l-Isqof ta' Malta espona lill-Papa li l-Parroċċa ta' San Ĝiljan, kanonikament isseperata mill-Parroċċa ta' Birkirkara, kellha bżonn ta' ragħaj spiritwali u li minħabba li l-ekonomu (amministratur) taż-żmien kellu kwalitajiet sbieħ u mfaħħra minn kulħadd u li għal-żmien twil kien imexxi din il-knisja li issa saret parroċċa kien qiegħed jitlob il-permess li jaħtru kappillan u jeżentah milli jidħol għall-konkors.

It-talba tal-Arcisqof Pace ġiet imgħoddija lill-Kongregazzjoni tal-Konċilju (li llum hija l-Kongregazzjoni għall-Kleru fis-Santa Sede) u l-Kardinal Isodoro Verga, Segretarju tal-Kongregazzjoni,²⁴ irrisponda l-petizzjoni nhar is-26 ta' Settembru 1891, biex jagħti lill-Isqof Pace s-setgħa li jappunta lil Xerri bħala Kappillan ta' San Ĝiljan.²⁵ Fl-10 ta' Ottubru 1891, Xerri ġie appuntat bħala l-ewwel Kappillan. Dan ġie rrapportat fil-gazzetta *L'Ordine fit-18* ta' Ottubru fejn Xerri ġie kkongratulat u fejn ingħataw id-dettalji tal-pussess li kellu jsir dakinhar stess fit-lieta ta' waranofsinhar fil-Knisja Parrokkjali ta' San Ĝiljan. Għal din l-okkażjoni, Dun Ĝużepp Xerri, Vigarju Kurat, talab il-ħbieb u l-poplu biex jonorawh bil-preżenza tagħhom.²⁶ Il-pussess ingħata mill-Vigarju Ġenerali u Kantur tal-Katidral Mons. Ĝużeppi Mercieca b'delega tal-Arcisqof Pace. Bħala xhieda Xerri għażel lil Dun Karm Vella u l-Avukat Franġisku-Saverju Borg Olivier²⁷.

Xerri jidher jiffirma l-ewwel darba bħala Kappillan fir-registru tal-magħmudija fil-15 ta' Ottubru 1891, fejn hu mniżżeq bħala 'Parrochus'. L-għażla ta' Xerri ma kinitx biss ġest ta' apprezzament tal-Isqof fil-konfront ta' dan is-saċerdot ħabrieiki. Xejn minn dan. Il-parrokat ta' Xerri kien wieħed uniku fl-istorja tal-parroċċa u li jibqa' jissemma. Iżda fuq dan nitkellmu fl-edizzjoni li jmiss.

Referenzi

- ¹ NIKI PAPAGIORCOPULO, *Ćrajjet il-Knisja ta' San Ġiljan (VII). It-Twaqqif ta' Viċi-Parroċċa, f'Lapsi (Awwissu 2015)*, 89-103.
- ² E.B. VELLA, *Storja ta' Birkirkara u l-Kolleġġjata Tagħha*, Malta 1934, 376.
- ³ WINSTON L. ZAMMIT, *Dun Ĝużepp Xerri D.D. (1823-1897). L-Ewwel Kappillan ta' San Ġiljan*, Malta 1997.
- ⁴ *L'Ordine*, 17.VIII.1855.
- ⁵ *Ibid*, 21.VIII.1852; 18.VIII.1854; 21.VIII.1857; 24.VIII.1860; *The Malta Mail* 19.VIII.1842.
- ⁶ *Ibid*, 31.VIII.1877.
- ⁷ ACHILLE FERRIS, *Descrizione Storica delle Chiese di Malta e Gozo*, Malta 1866, 326-7.
- ⁸ E.B. VELLA, *Storja ta' Birkirkara u l-Kolleġġjata Tagħha*, Malta 1934, 376.
- ⁹ *L'Ordine*, 17.VIII.1855.
- ¹⁰ A(rchbishop's) A(rchives) F(loriana) *Cancelleria* AV 42 (1891), 3-11.
- ¹¹ Statistici tal-Popolazzjoni ta' San Ġiljan 1849-2005, Uffiċċji Nazzjonali tal-Istatistika.
- ¹² AAF *Cancelleria* AV 42 (1.ix.1891), 15-18.
- ¹³ Id-drawwa tal-Knisja hija li d-digreti tagħha jkunu magħrufa mill-ewwel żewġ kelmiet tagħhom bil-Latin – il-lingwa ufficjalji tal-Knisja.
- ¹⁴ Ma sibniex riferenza għall-viżta pastorali li kienet qed issir fid-Djočesi ta' Malta f'dak iż-żmien. L-ewwel rapport ta' viżta pastorali ta' Pace fid-Djočesi hija ddokumentata li seħħet bejn l-1902 u l-1908 fl-Arkivji tal-Katidral tal-Imdina.
- ¹⁵ *L'Ordine*, 15.IX.1891.
- ¹⁶ TONY TERRIBILE, 1914: *Imut l-Arċisqofli waqqafil-Parroċċa ta' San Ġiljan. L-Arċisqof Pietro Pace, f'San Ġiljan (Awwissu 1994)* 39-41.
- ¹⁷ Ara: http://www.stgeorge.org.mt/news_details.asp?NewsID=2277
- ¹⁸ Ara: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpacep.html>
- ¹⁹ ALEXANDER BONNICI – MICHAEL J. SCHIAVONE, *Minn Publju sa Pawlu*, Malta 2007, 23.
- ²⁰ A(rkvju) P(arrokkjali) S(an) Ġ(iljan), Bapt. II, n. 1.
- ²¹ APSG, Matr., I, f.1, n.1.
- ²² WINSTON L. ZAMMIT, *Dun Ĝużepp Xerri D.D. (1823-1897). L-Ewwel Kappillan ta' San Ġiljan*, Malta 1997.
- ²³ A(rchbishop's) A(rchives) M(alta), Canc., XV, SG, f. 97.
- ²⁴ Ara: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bverga.html>
- ²⁵ AAM, Canc., XV, SG, f. 97.
- ²⁶ *L'Ordine*, 18.X.1891.
- ²⁷ AAM, Canc., XV, SG, f. 95v-96.